



ШЫН

№ 124
(18085)

2011 чылдың
октябрь 27,
четверг

Садар өртээ
5 рубль.

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

Интеллектуал-политиктик солун

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Күрүне Думазының депутады Лариса Шойгу:

«ТӨРЭЭН ЧЕРИМ, ЧОНУМ ДЭЭШ АЖЫЛДАП ЧОРУУР МЕН...»

Кызылдың № 2 школазындан репортаж

Октябрь 25-те Күрүне Думазының депутады Лариса Күжүгетовна Шойгу Кызылдың №2 школазының башкылары-биле ужурашкан. Аалчыга башкылар айтырыглар салып, аңаа чогуур харыларны алыр аргалыг болганнар.

Бир-ле дугаарында, Лариса Күжүгетовна башкыларның чымыштыг ажил-ижинге дейип, оларның чурттуң сайзыралына кылып чоруур үлүг-хуузу дээш өөрүп четкишкенин илереткен. Депутат башкылар айтырыгларына, оларның өөреникчизи каш харылаарын, олар-биле үренилди чугаа кылырын күзгүн. Чылган башкылар аразындан дараазында айтыр салдырган база оларга тодаргай харылар бердинген.

— Күзүн башкыларның шалыңы өзер дугайында чугаалар чоруп турду, а мынчага дээр ол херек кырында амыдыралда боттанмаан, аңаа хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

— Манавааным айтырыг-дыр, шынап-ла, талазы-биле байдалды билбесим шын. а чогуур харыны өөредилге болгаш эм яамызының төлээлери чедимчелиг кылап бээр боор. (Ужуражылга үеде ук айтырыгга хамаарыштыр башкылар ажылы чоруттунган, «Шын» үнүгү база ол дугайында чырыдып турган бис).

— Школарда орус дыл шактарын чылдан чылче кызырып-ла турар, ол дыл бистиң өөреникчилеривистиң төрөөн дилы эвес болганда ону өөредиринге хей шак негеттинер, а чылгалданы орус дылдыг өөреникчилер-биле чаңгыс деңгелге эртер-дир силер.



— Тыва дыл кырынга бүгү делегейиниң культуразын безин номчуп таныжары болдунмас, чүге дизе улуг классиктерниң чогаалдары тыва дылче очулдуртунмаан. Төлөптүг өөредилгени чедип алырынга орус дыл ажыктыг дээрзин ачам чугаалап чораан. Дээди өөредилге черлериниң номнары база орус дылда болгай. Бистиң салгалдарымыс өөредилге номнарын төрөөн дилынга номчуур дээрзинге бүзүрээр мен. Ындыг үе келир. Чоокта чаа өвүр кожунунун бир школазынга чорааш, өөреникчилериниң орус дылга аялга чок, арыг чугаалаарын магададым. Ол дээрге башкыларның ачызы, ажылының түңнели-дир деп көрдүвүс.

— Өөредилге номнары чедишпес, эрги стандарттарга дүгжүр. Бо айтырыг канчаар шиитпирлеттинерил?

— Өөредилге адырынга чаартылгалар

июльдан эгелээн болгаш чаа номнары дораан белеткептери болдунмаан, а кол-ла чүве ажил эгелей берген. Өөредилге номнары дээш 10 млн.83 муң рубль аңгылат-тынган турган. Чоокку үелерде өөреникчилер чаа номнары холга турар.

— Эмчи мергежилдик болгай силер, оон ыңай кандыг эртемниг силер? Депутат кижиниң бир хүнүнүң дугайында чугаалап бээр силер бе?

— Ийе, эмчи эртемни чедип алгаш чаңгыс-ла эмнелге хей чылда ажылдаан мен. Б.Ельцин үезинде-ле менээ «Россияның алдарлыг эмчизи» атты тывыскан. Аңаа чоргаарланыр, үнелээр мен. Бистиң өг-бүлө-висте башкылар хей, ынчангаш башкылар ажылынга база чоок, ол мергежилдин айтырыгларын база билир мен. Депутат кижиниң ажылчын хүн бүрүзү аңгы-аңгы

болур. Кандыг-даа кижилер-биле ужуражыр, ажил-херекчи чугаа кылыр, амыр эвес, ынчалза-даа хүлээлгевис күүседип шыдап турар бис.

— Өөреникчилер дээш бүгү харысалга башкыларда онааттынып турар, ада-иелер кандыг-даа таварылгаларда бурууну класс башкыларынче чууй кааптар апарган. Ажы-төлдүң кижизидилгезинге ада-иениң дорт киржилгелин эрге-хоойлу деңгелинге көрзе...

— Ындыг федералдыг хоойлу бар, а оон күүселдези чок болуп турары ол-дур. Кеземче хоойлузунда, өг-бүлө кодекзинде-даа ада-иениң ажы-төлүнүң мурнунга харысалгазы улуг дээрзин айыткан. Боттарымыс хоойлуларымыс билбес-тир бис. Бир эвес өөреникчилерниң талазындан ындыг байдал илереп келзе, ол талазы-биле айтырыгларны шиитпирлээр чогуур албан черлеринге баар болзунарза эки.

— Демир-орук тудуунга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

— Чүрээм «чок», а угаан-сарылым «ийе» дээр-дир.

— Тываның келир үезин канчаар көрүп турар силер?

— Тываның келир үезин көрбейн турган болзумза, депутат болуп ажылдавас ийик мен. Мен чонум, төрөөн черим дээш ажылдап чоруур мен. Тывада келир үе бар.

Лариса Күжүгетовна Шойгу башкыларның чүгле айтырыглары эвес, оларның саналдарын хүлээп, шиитпирлээри негеттиниң турар хемчеглерни демдегледип алган. А башкылар аңаа тодаргай харылар дээш өөрүп четтиришкенин чечектерин сунган, соңгулдалар соонда база катап депутат албан-хүлээлгезиниң аайы-биле аалдап кээрин күзгүн, Айдигоо ОНДАР.

Чингис СААЯНЫҢ тырттырган чуруу.

Чагыдылга – 2012 (I)

«ШЫН» – ЧОННУҢ СОЛУНУ

2012 чылдың бирги чартык чылында «Шын» үнүгү чагыдылгазы Тываның бүгү почта салаларында, «Тывапечать» КХН-ниң киоскилерде бо хүннерде чоруп турар.

Чартык чылда чагыдылга өртээ:

албан черлеринге болгаш организацияларга—458,40 рубль.

ууда чагыдыкчыларга—436,56 рубль.

да-чурттуң Улуг дайынының кижикчилеринге, I, II күтүң инвалидтеринге — 414,72 рубль.

«Тывапечать» КХН-ниң киоскилеринде:

артык чылда — 300 рубль.

ш айда — 150 рубль.

ир айда — 50 рубль.

«Шын» солунну үезинде чагыдып алырынче чонувусту кыйгырып тур бис.



Кызылдың №1 школазының тыва дыл болгаш чогаал башкызы Зоя Ондаровна Шожал — «Шын» солуннуң доктаамал номчукчузу, идепкейлиг бижикчизи. Зоя Ондаровна бодунуң өөреникчилерин солунну номчуурунче хаара тудуп, сонургадап, чаңкытырып турар. Уруглар, ылаңгыя аныктар, спорт темазынга хамаарышкан материалдарны аажок сонургалп номчуур дээрзин башкыдан билип алдымыс. Бо удаада башкы 9 «д» класстың өөреникчилери-биле «Шын» солуннуң ээлчеглиг үндүрүлгезин номчааннар.

ЭЭЗИ КЫМЫЛ?

2011 чылдың октябрь 5-те Россияның Чазаның Даргазы Владимир Путин бодунуң ат салганы айтышкыны-биле Кызыл-Курагино аразының демир-орук тудуун кылып эгелээрин дааскан дээрзин дыңнаткан бис. Эрткен пятницада, октябрь 21-де, Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Шолбан Кара-оолдун удуртулгазы-биле болуп эрткен хурал бо болушкунуң төөгүгө кайы хире чугулазын бадыткаан.

Демир-орук тудуунуң төлөвилели бистиң республикавыстың салым-чолунга ажыктыын Тываның Баштыңы Чазак кижигүннеринден, федералдыг ямаларның болгаш ведомстволарның, тус чер бот-башкарылга, чагырга черлеринин болгаш хөй-ниити төлээлеринин киржилгези-биле болган хуралды ажыдып тура сагындырган. Ындыг төөгүлүг шиитпирлерни чыылган-нарга сагындырып турза-даа, Чазак Даргазын республикаже акшаландырышышкыннары канчал дүрген кирип эгелээринин дугайында айтырыглар дүвүредип турары илден болду.

Аңаа хамаарыштыр чаңгыс чижек. Баштайгы илеткелдерин соонда дораан-на Чазак Даргазының оралакчызы Дина Оюн демир-орук транспортунун федералдыг агентилелин удуртукчузунун оралакчызы Леонид Бершанскийден Кызыл-Курагино аразында демир-орукту хандыраар электри четкизин республиканың хереглелинге ажыглаттынып болур бе деп айтырган. Бершанский чаңгыс-даа секунда иштинде бодан-май:

— Ынчанмайн канчаар, бо айтырыгны төлөвилелдин өртөөн улгаттырбайн шиитпирлеп ап болур — деп харыылаан.

Бо таварылгада “шиитпирлеп ап болбайн канчаар” деп харыы “хоржок” деп шуут болдунмас утканы кирип турган. Москвадан келген удуртукчунуң харыызын мынчаар тайылбырлап болур: электри четкилерин ажыглаары хоруглуг эвес, ынчалза-даа шупту херек ужурлуг херекселдерин болгаш ажылдарны, оон аңгыда техниктиг коштунуларны чүгле силерниң акшаландырышышкыннары-биле чоргузар. Билдингир болгаш тодаргай харыы. Мындыг таварылгада “12 сандайлар” деп кинофильмде монтер Мечников дораан сагындырып келир:

— Эртен — акша, кезээ — сандайлар. Кезээ акша — эртен сандайлар....

— А ону дедир кылдыр кылып болур бе?

— Болур! Баштай чүгле-акша”.

Харыы долузу-биле билдингир, тема хагдынган ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа бо айтырыг ийи шак уламчылаан хуралдың төнчүзүнде, кажан сонгаартан келген аалчылар могап-шылай бергенде катап база көдүрлүп келген. Бо удаада Чазак Даргазы Шолбан Кара-оолдун ук айтырыгга хамаарыштыр эчизинге чедир тодарадышкын кылып дээр күзели-биле катап тургустунуп келген.

— Республикада электри энергиязының айтырыы кончуг чидиг турарын кайыңар-даа кончуг эки билер силер — деп, Леонид Бершанский биле “Енисейниң үлетпүр компаниязының” чингине директору Руслан Байсаров оларже хары угда иелдирзинче

чугаалааш. — Амгы үеде бисте мегаватт бүрүзү онза кичээнгейде. Ынчангаш демир-орук кыдыын дургаар келир электри шугумун орук хажызында турар суурлар Шивилиг, Аржаан, Ээрбекти кожуптар болзувусса, республикага бичии-даа болза электроэнергияны курлавыр күштери тыптып келир.

Бершанский ийи холун көдүргеш, мен чугаалаар дээр чүвем шагда-ла чугаалап каапкан мен, немээр чүве чок дээрзинг чүнү-даа чугаалаваан, а Байсаров элээр боданган: харыылаарындан ойталап кааптар деп бодаан ийикпе, азы айтырыгның өртөөн бажынга санап олурганы ол ийикпе.

Чазак Даргазы салдыкпайн-на барган:

— Руслан Сулимович, “Енисейниң үлетпүр компаниязы” база-ла удавас электроэнергия чедишпезин боду көрүп эгелээр-ле болгай.

Байсаров кезек ыттавайын олурга:

— Ындыг-дыр, Шолбан Валерьевич, демир-орук кыдыында бо суурларның электри шугумунуң кожугларын “ЕУК” бодунче ап тур.

Ажыы-биле алыр болза, Руслан Байсаров Шолбан Кара-оолду республикада байдалды аажок эки сайгарып билер, угаанныы-биле дугуржуп ап болур удуртукчу кылдыр хүлээп көрүп турар. Ынчангаш ол бодунуң талазындан бистиң республиканың Баштыңының инвесторлар мурнунга тургузуп турган чидиг айтырыгларын бүгү талазы-биле деткип турганы ол. Ол дээрже инвесторларның Тываның социал бергедээшкин-нерин шиитпирлээринге ачы-дуза-зы, минералдыг чиг эттин курлавырларын казып тыварда ажыглаар үлегер-шыыглары, тус черниң тускай мергезилдик кадрларын сезон аайы-биле түр кээр ажылдакчылар-биле солувазы, долгандыр турар бойдуска халап чедирбес аргаларны ажыглаары, археологтук казыышкыннары болгаш төөгүнүң тураскаалдарын камгалаарыга үндүрер акшаландырышкын болгаш Тываның девискээринге эрге-хоойлу талазы-биле сайгарлыкчы ажылдар чоргузар ажыл-агыйларны тургузары дээр, оон-даа өске ханы уткалыг айтырыгларны бээр кирип болур.

Чижээлээрге, хурал үезинде Леонид Бершанский хенертен демир-орук тудуунуң болгаш ону ажыглаарыга хамаарышкан ажылдарга тус черниң чурттакчыларын ажылдадырының дугайында айтырыгның барык болдунмазының кырынга эккелген:

— Ажыы-биле миннип чугаалаар чүве болза, Беркаит — Томот — Якутск аразында демир-орук тудуу болгаш оон ажыгла-лының үезинде тус черниң тускай белеткел чок ажылдакчыларын кириштирген дуржулгазын ап көөргө, дыка хөй бергедээшкин-

нерге таварышкан бис. Шак-ла мындыг байдал Кызыл — Курагино аразында демир-орук тудуунга туруп келири күзенич эвес. Тудар деп турар оруувустун деңнели аажок нарын, ону кадыр-кашпалдар, хая-туруглар аразында тударда, тускай сөөлгү үеде ажылдап кылдыган аргаларны ажыглаар бис.

— Бис Шолбан Валерьевич-биле ол дугайында шагда-ла дугуржуп каапкан бис — деп, Руслан Байсаров Чазак Даргазын мурнай харыылапты. — Тус черниң ажылчын кадрларын өөредиринге кайы хире чарыгдалдар херек болдур, “Енисейниң үлетпүр компаниязы” долузу-биле төлөп бээр.

Шак мындыг садыглавышкын үезинде, үүрмек айтырыгларга суг болза, бодунуң адын салбас дээр чорук, “ЕУК”-тун чингине директорунуң тура-соруунда даг чуртугларның алдарлыг чоргааралы көстүп турду. Оон хурал соонда журналистерниң айтырыгларына харыылаар үеде чугаалаан чугаазы мырыңай сөөлгү түннел сөс ышкаш дыңналган:

— Ийе, бистер республикаже дыка хөй түннүг акшаларны салып турар бис. Ынчалза-даа ындыг чорук бистерге маңаа, бо черниң ээлери ышкаш чаңнаар эргени бер-бейн турар. “Енисейниң үлетпүр компаниязы” республикага хөй чылдарда ажылдаар дээр келген-даа болза, бистер силерниң аалчыларыңар-дыр бис. А езулуг ээлери — силер-дир силер. Ындыг болганда, бистер республиканың Чазак-биле, чурттакчы чону-биле шак бо эргелерни хүндүлөп көрүп тура, хамаарылгаларны тургузар ужурлуг бис.

Чазак Даргазы Шолбан Кара-оолдун федералдыг албаннары-биле болгаш аалдап келген яамаларның болгаш ведомстволарның төлээлери-биле дугуржулгалар кылып, бодунуң бодалдарын илередип турарын көөргө, белең-даа, берге-даа. Белең чүвези чүл дээрже, В. Путинниң айтышкыны бар, ынчангаш олар ону албан-езузу-биле албан күсүдир ужурлуг. Берге талазы чүл дээрже федералдыг хоойлуда күрүне албан черлеринин ажыл-херээн канчаар чорударын дорту-биле айтып каан хоойлулар аразында чугаа кылыры. Оон кадында, Россияның регионнарның сайзырал сайыдының оралакчызы Владимир Токаревти болгаш демир-орук транспортунун федералдыг агентилелин удуртукчузунун оралакчызы Леонид Бершанскийни Кызыл — Курагино аразында демир-орук тудуунуң удуртулгазына шиитпирлээр үнүг республиканың мурнундан төлээ албан турар ужурлуг деп шыңгыы негелдези-биле Тываның Чазаның Даргазы Ш. Кара-оол бо даргаларны шуут тулдур чыгапкан.

Херектин ужуру чүл дизе, демир-орук тудуун ажыгдалга кириптерге, оон тудуун акшаландырган ээлери ийи болур. Олар дээрже Россия Федерациязы болгаш “Енисейниң үлетпүр компаниязы”. Ынчап кээрже, Россия Федерациязының мурнундан төлээлекчи турган Чазак бодунуң акцияларын ААН “Россияның демир-оруктарыңче” шилчидиптерге, ук ниитилел Кызыл-Курагино демир-оруктун удуртулгазына Россияның Чазаның мурнундан төлээзи болу бээр. Херек мындыг апаарга, бистиң республикавыс

акшаландырышышкынга киришпээр болганындан, удуртулгазынче шуут кирбейн баар.

— Мээң бо дилээм кандыг-ла бир хуу кижиниң болгаш төрө-херээниң анаа-ла-бир күзүн күзелдери эвес-тир — деп, Шолбан Кара-оол тайылбыр кылып ужурга таварышкан. — Бистиң республикавыстың төөгүзүнде Саян-Шушенск ГЭС-тин тудуунга хамаарыштыр муңгаранчыг дуржулганы чурттап эрткен бис. Оон түннелинде элээр каш суурларны өскээр көжүрүп, дыка хөй одар-белчирге, көдээ ажыл-агыйга хамааржыр черлеривис суг адаанче кире берген. Оон бис чүнү чедип алган бис? Бистиң өңүк-тала кожоларывыс Хакасия электро-энергияны чигелделиг ап турар болза, бистер ону рынокта салдыган аар өртөк-биле, барык ийи катап өстүрүп каан өртөк-биле садып ап турар бис. Мындыг таварылгада Тываның талазындан кандыг-даа өскерилгелер кирип-мес байдалда турар турар. Кайы-даа талазы-биле алырга, экономиктиг-даа, социал-даа адырларга хамаарыштыр чөптүг эвес чорук дээрзинге мээң-биле чөпшээр-жир боор силер...

Республиканың эргелеринге хамаарыштыр Саян-Шушенск ГЭС-ти кылып турган үезинде чөптүг эвес чорук болган дээрзинге хуралдың шупту киржикчилери чөпшээрешкеннер. Ынчалза-даа...

Россияда демир-орук тудуунга хамаарыштыр чаңгыс борбак үлүг-хуузу кириштирип тургаш кылган тудуунуң дуржулгазы бар. Бершанскийниң сактып турганы Якутияга демир-орук тудуу-дур. Оон тудуунга Россияның Чазак болгаш Якутияның Чазак демнежип тургаш киришкен. Оларның кириштирген үлүүнге хамаарыштыр “Якутияның демир-оруктарының” удуртулгазын тургускан. Федералдыг хоойлу-дүрүмнөрдө айтыканы езугаар ындыг турар ужурлуг болгаш, чоокку үеде аңаа хамаарыштыр өскерилгелер көрдүнмейн турар. Ындыг-даа болза, демир-оруктун удуртулгазына республикадан төлээ турар айтырыгны шиитпирлептер хоойлуда бир оптур арга тыптып кээр-даа чадавас. Сонуургалдыг талаларның изиг күзели-ле турар болза. А кол-ла чүве — федералдыг эрге-чагырганың сонуургалы херек.

— Силерниң үзел-бодалыңар меңээ билдингир болгаш чөптүг-дур, Шолбан Валерьевич — деп, Россияның регионнарның сайзырал сайыдының оралакчызы Владимир Токарев элээр бодангаш, түннээр. — Амдыызында Силерниң дилээнерин хуралдың протоколунга кирип алылыңар. Оон соонда эрге-хоойлу талазы-биле ажылдап турар Россияның регионнарның сайзырал яамызының болгаш демир-орук транспортунун федералдыг агентилелин юридиктиг албаннарынга бо айтырыгны өөренип көргөш, саналдан кириерин дагып каалыңар. Мен бодаарымга, бо шуут шиитпирлээр болдунмас байдал эвес-тир.

Ажыы-биле алыр болза, шиитпир тыпты бээр ужурлуг. Чазак бажыңыга демир-орук тудуунга хамаарыштыр болган хуралдың соонда, оон киржикчилеринге эчизинге чедир шиитпирлеттинмес айтырыглар черле турбас-тыр дээр сагыш-бодал киж бөрүзүңге тыптып келген ышкаш болган.

Роман ТАС-ООЛ.

Тыва Республика
Дээди Хурал

ЭЛЕКТРОНН
САНАЛГА-БИ

Дүүн, октябрьның Тыва Республиканың Хуралының бирги чыыш үшкү сессиязының ээл хуралы болуп эрткен, сессияның ажылынга 27 депутат киришкен. Депутаттар удаада бадылаашкынга шагның электронну са-дериг-херекселин ажы-Моон сонгаар хоойлужу-ажылдакчыларының а-чорудулгазынга ону докт-ажыглаар болгаш депут-ның үе-шак камнап алы-ол улуг идиг болуру-жок.

ТР-ниң Дээди Хурал (парламентизиниң) Даргазы Даваа ээлчеглиг хуралды а-тура, депутат Ш.И. Кыргыс-руттүнген хүнүн таварыштыр-ажылдап турар депутаттар-өмүнээзинден изиг байыр-дирип, боодал чечектерни-нээш, хоойлужудулга ажыл-сайзыраңгайжыдарыңа к-чоруур улуг үлүг-хуузу-өөрүп четтиргенин илеретке-

Хүн айтырыында депутат-ниитизи-биле 81 хоойлу-лелин сайгарып чугаала-Оларның иштинде «Кижини-гелериниң талазы-биле Тыва-публиканың бүрүн эргелиг-зиниң дугайында» Тыва Респ-каның Конституция хоойлу-өскерилгелер кириер дугай-хоойлу төлөвилелинниң бирги-гаш ийиги номчулганын хүлээ-бир үн-биле бадылаан. Киж-эргелериниң дугайында бо-луну 1999 чылда-ла ажыл-кылган турган. Барык 12 чыл-кенде, ол хоойлу төлөвилелин а-хоойлужудулга-биле таар-тырган.

«Тыва Республиканың Баш-чы — Тыва Республиканың Чаз-ның Даргазының эрге-байдал-дугайында» ТР-ниң Конститу-хоойлузунга өскерилгелер кири-дугайында» Тыва Республиканы-Конституция хоойлузунун дуг-йында төлөвилелинниң ийиги бол-долу номчулганын хүлээп а-бадылаан. Бо хоойлу төлөвилел-ТР-ниң Чазак ажылдап кылган, ТР-ниң ДХ-ниң конституция бол-эрге-хоойлу талазы-биле коми-тетке сайгарып көргөн, ТР-ни-Прокуратура болгаш Юстиция-органнарының тодаргай негел-лерин күсүдөй, республиканы-бирги удуртукчу бодунуң бүр-эргелеринден хостаткан соонда-аңаа социал магадылалдарны-төлөвилелде айтыкан.

Оон аңгыда «Тыва Республи-каның Чазаның дугайында» ТР-ниң Конституция хоойлузунун өскерилгелер кириер дугайында ТР-ниң Конституция хоойлузунун ийиги болгаш долу номчулганын кылып, бадылаан. ТР-ниң Чазак-бүгү бүрүн эргелерин улам хан-тодаргайлаан болгаш ону РФ-ни-Конституция хоойлузу-биле дүү-түргөн.

Хүлээп алдыган хоойлу төлө-вилелдериниң хөй кезин үези э-кени-биле күш чок болганында-ийикпе азы бөгүнгү хоойлужу-дулгага дүүштүр кылдыганы-өскерилгелерни кириер ужура-таварышкан болуп турар.

Светлана БАЛЧЫ.

Октябрь 28-Тываның прокуратура органнарының 76 чылы

ХООЙЛУ-ДҮРҮМНҮ УДУРТУЛГА БОЛДУРГАШ...

1935 чылдың октябрь 28-те ТАР-ның Биче Хурал Президиуму Тывага прокуратура тургузарының дугайында Чарлыкты үндүргөн болгаш Тыва Арат Республиканың Күрүне прокурорунун (ялалакчызының) дугайында дүрүмнү бадылаан. ТАР-ның бирги Күрүне прокурорунга ооң дугайында дүрүмнү ажилдап кылган-нарның бирээзи Пиринлей Орумаевич Кара-Сал томуйлаткан.

Күрүнең чамдык удуртукчуларын тудуп тургудаар дээрге чогуур барымдаа чогуңдан эволюсчу хойлу-дүрүмнүн чайгылыш чок амгалакчызы Пиринлей Кара-Сал өлүшээрелин бербейн барган. Ол дээш прокурорун бодун тудуп хоругдаан. 1938 чылдың октябрь 16-да, ол 38 харлыг турда, АР-ның удуртукчулары Сат Чүрмит-Дажы, джы-Түлүш Хемчик-оол болгаш өскелер-ке кады адып шийткен. Республиканың аштайгы прокурорун буруудаткан өрөөндөн 1964 чылда агарткан.

Ындыг хойлу-дүрүм чок чорукту кажан-ка катапавас сорулганы республиканың прокуратура органнары салган. Ооң кол рулгазы—хамаатыларның конституция угар эргелерин камгалаар талазы-биле йгаарал хүлээлгелерин чайгылыш чок үседир болгаш кажанда-даа политикадан шакар болуру.

76 чыл дургузунда Тываның прокурор ылдакчылары хойлу болгаш корум-румну камгалап, хамаатыларның ыдырал-чуртталгазы арыг-чаагай болзун, арның хойлу болгаш чөптүүнге болгаш уштуунга бүзүрели өшпезин дээш ылдал келгеннер. Прокуратурадан дуза-неп келген кижилер бүрүзү дээш улуг

харысалга ооң ажилдакчыларына онаашкан.

1944 чылдың октябрь 11-де ТАР ССРЭ-нің составына автономнуг область кылдыр каттыжып кирген. Тываның прокуратуразына эде тургустунушкун болуп, Россияның прокуратура органнарының чаңгыс аай төпчүткен системазына каттышкан. Штат саны-даа, кадр составы-даа өскерилген. Россияның өске областтарында ажилдаары-биле Тывага юристерни хөйү-биле чоруткан. Оларның баштайгылары Я.И. Машталлер, З.А. Шаповалова, А.Г. Сидоров, П.Ф. Маношин болгаш өскелер-даа болганнар. Хойлу-дүрүмнү быжыглаар, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демисежир херекке үлүүн дайындан чанып келген фронтучулар база кири бергеннер. Эки турачылар Михаил Конгар, Севил Норжу оларны аңаа хамаарыштырып болур. Д.С. Мижит, Х.С. Дажы-Сегбе, А.М. Очур, фронтучулар А.Т. Соломатов, М.Е. Грачев, А.И. Пархоменко, П.Б. Башев олар боттары-ның бүгү амыдыралын прокуратурага бараалгатканнар.

ССРЭ-нің Чингине прокуратуразының чорутканы-биле Тывага аңгы-аңгы чылдарда чурттуң юридиктиг дээди өөредилге черле-



П.БУХТОЕВ,
Тыва Республиканың прокурору.

риниң доозукчулары эвээш эвес юристер келгеннер. Оларның аразында И.К. Бакулин, Н.П. Барышев, В.А. Серов, А.К. Тодышев, А.В. Тимофеев, Н.М. Сальникова, О.П. Губина олар кирип, боттарының профессионал бедик мергежил аныктарга харам чокка дамчыдып, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселдин аргаларын айтып берип келгеннер.

Дээди юридиктиг эртем чедип алган баштайгы тыва кадрлар Шагдыр Куулар болгаш Василий Дорун-оол олар 1954 чылдың июнь 30-де чедип келгеннер. 60 чыл-дарда прокуратураның хүрээленинге анык специалистер Э.Б. Германова, Т.С. Рязанова, Л.П. Коршеникова, Б.И. Лишинский, Г.Р. Матяш, В.Б. Кара-Сал, С.Х. Монгуш, Х.К. Чамзы болгаш өскелер-даа киргеннер. Ооң соонда М.Ш. Чодуй, П.М. Судеркин, Г.Г. Киселева, С.А. Чернова... олар немешкен. Бо быжыг билигиг, дуржулгалыг юристер

ажылдакчыларның чаа салгалыга орукту айтып бергеннер.

Амгы үеде республиканың прокуратуразында улуг дуржулгалыг болгаш эртем-билигиг юристер ажилдап турарлар. Практиктиг ажилдың дуржулгазын аныктарга республика прокурорунун бирги оралакчызы Михаил Санчай, оралакчызы Бадма Бадмаев, республика прокурорунун улуг дузалакчылары Ольга Бузыкаева, Валентина Бережечкая, Антонина Кочага, Артур Монгуш олар харам чокка дамчыдып турарлар. Кожууннар прокурорлары Валерий Ведягин, Амир Монгуш, Мерген Ондар, Сылдыс Монгуш олар боттарының шилип алган мергежилге шынчы чоруун хөй-хөй чылдарның дургузунда көргүскеннер. Бо болгаш прокуратураның өске-даа ажилдакчылары тургустунган чаагай чаңылдарны чайгылыш чок сагып, хамаатыларга хүндүткелдиг хамаарылганы көргүзүп, оларның эргелерин болгаш хосталгаларын ыдыкты-биле камгалап, ол бүгү херекке хойлу-дүрүмнү удуртулга болдуруп турарлар.

Тываның прокуратуразының хүндүлүг хоочуннары болгаш ажилдакчылары! Хойлуңуң чайгылыш чок күүселдези дээш, силерниң нарын күш-ажылыңар дээш өөрүп четтиргенивисти хүлээп ал көрүңер, Тывага прокуратура органнарын тургусканыңдан бээр 76 чыл ою-биле сеткилимниң ханызыңдан байыр чедирип тур мен. Силерге, силерниң төрөл болгаш чоок кижилеринерге быжыг кадыкшылды, тайбыңны, кежик-чолду, Россияның күрүне тургузуун быжыглаарының талазы-биле чаагай ажил-херээңерге чедишкениңерни күзедим! Аас-кежиктиг болуңар!

Павел БУХТОЕВ,
Тыва Республиканың прокурору.

Өөреникчи болгаш үе

ЭРТЕМ-БИЛИГЖЕ ЧҮТКҮЛҮ УЛУГ

Келир үениң тургузукчулары—аныктар. Олар бистин эгелээшкенинеривисти уламчылап, чуртувусту улам сайзырадып, хөгжүдерлер. Дээди эртем-билигиг чедип алгаш, ада-иезин, чонун өөртүп, төрөөн черинге ажилдап-чурттаары дег өөрүшкү кайда боор. А анык кижиниң кижизидилгези, эртемнерже чүткүлү школадан эгелээр. Школаны доозуп, шылгалдаларны эки дужаап алыр болза, кандыг-даа өөредилге черлеринче оруу ажык болур дээрзи чугаажок. Бөгүнгү бистин аалчывыс Кызылдың №1 ортумак шкоязының 11-ги класының өөреникчизи—Анзатмаа Конгар. Ол школаны алдын медаль-биле доозар кордакчыларның санынче кирип турар. Анзатмааның эртем-билигже чүткүлдүүн, кызымаккайын ооң чедишкенинерин бүгү талазы-биле өөренип көргөш, чоокта чаа аңаа Кызыл хоорайның мэриниң грантызын тывыскан. Салым-чаяанныг кыстың өөредилгеже сонургалының, изиг чүткүлүнүн үндезини чүдөл дээрзин айтырарымга, ол мынчаар харылады:



Тергип өөреникчи —
Анзатмаа Конгар.

—8 класстан тура-ла, школада уп турар янзы-бүрү мөөрей-ге кирип эгеледим. Бир ду-ында, уран номчулга мөөре-ге киришкеш, шаңналдыг черни ш, аажок өөрөөн мен. Аңаа Н. ыдың поэмаларын шээжи-биле алаар турган. Оон эгелээш-ле, едилгеже улам хандыкшып, кының тайылбырын кичээңгей-дыңнап, бажыңымга онаал-ты күүседип, бодумну катап-п хынаар мен. Школада янзы-р эртемнер аайы-биле болуп-р мөөрейлерге тиилээш, оон-ай, республика чергелиг мөө-ерге кирип эгеледим. Россия-елиг олимпиадаларга кириш-база шаңналдыг черлерни ап-р мен. Олимпиадаларга хөй-шкен тудум-на, кижиниң кор-сестир байдалы чидип, бодунга-рели күштелип, харын-даа-дуржулга кирип, чаа-чаа эш-түг алаар боор чорду.

сонургаар сен?

—Дыл, чогаал эртемнерин, ол ышкаш географияны сонургаар мен. Англи дылды база кызып өөренип турар мен. Ооң башкызы Ирина Ковалеваның биске мынчаар чугаалаанын утпас мен: «Мен силерге билигиг чүгле бичи адыш-лшти хире кылдыр берип турар мен. А ол адыштан ону бичи омааштап-азы улуг хымыштап узуп алыры силерниң бодундан хамааржыр». Шынап-ла, чүү-даа чүве чүгле кижиниң бодунуң кызымак, тура-соруктуг чоруундан хамааржыр деп бодаар мен.

—Мөөрейлерге бодун күзе-лиң-биле киржиксээр-дир сен бе азы башкыларың сүмези-биле бе?

—Мени өөредип турар баш-кыларым ачызында эртемге со-нуургалым күштелген. Башкы ки-жиниң канчаар тайылбырлаа-рындан, өөреникчилерге билигини кандыг хевирге чедиреринден

кижиниң өөредилгеже чүткүлдүг болуру хамааржыр деп бодаар мен. Ынчалза-даа авам мени кезээде деткип, бодумга бүзүрелди оттуруп чоруур. Ол база башкы. Бодум орус класста өөренип турар мен. А авам тыва дыл, тыва чогаал башкызы кижиге болгаш бажыңга мени өөре-дип турар. Ынчангаш тыва дыл, тыва чогаал мөөрейлеринге база кирип турар мен.

—Аваң дугайында чугаалажы берген болганывыста, өг-бүлөң-биле таныштырып көрөм.

—Авам, ачам кайызы-даа баш-кылар. Ачам — күш-культура баш-кызы. Улуг угбам эмчи черинде өөренип турар, дуңмам 5-ки клас-стың өөреникчизи. Ачабыс бисти спортка кезээде хандыкшылдыг болурун чагыыр. Эртен-не сула шимчээшкенинерни кылып, күш-дамырын быжыктырары чугула, ки-жиниң кады оон дыка хамааржыр дээрзин ол чугаалаар. Ынчангаш-

ла боор, бичивистен эгелээш-ле, янзы-бүрү спортчу оюннары ойнап, оларның дүрүмнерин эки билир бис. Ада-иевис-биле кады спортчу маргылдааларга база бо-ла кирип бээр бис.

—Школадан дашкаар хостуг үеңни канчаар эрттирип турар сен?

—Танцыга сонургалдыг мен. Ынчангаш «Эдегей» ансамблинде танцалап чоруп турар мен. Оюн-көргүзүүвүстү чоңа бараалгадып, оларның улуг сонургал-биле, сеткил ханган көрүп олурарын көргөш, кижиниң ала-чайгаар күзел-соруу көдүрүлү бээр чорду.

—Мэрниң грантызыңа төлөп-тиг болганың дээш байыр чеди-рип тур мен. №1 школадан ол шаңналды чааскаан алган бол-гай сен. Ооң соонда башкыла-рыңның, эш-өөрүңнүн хамаа-рылганы кандыг-дыр?

—Четтирдим, башкыларым аажок өөрөөн. Эш-өөрүм база мени деткип, байыр чедирип турдулар. Эң эки өөреникчилерниң санынче кирип турар дээш, башкыларым

мээң адымга чагыт кирирге, мэ-риниң грантызынче адым кире берген болган. Ынчангаш ада-иемниң, башкыларымның бүзүрелин ыш-кынмай, моон-даа сонгаар улам кызып өөренип мен. А кол-ла чүве, авамның күзели бүде берген. Авам мени мөөрейлерге кирип чорду сүмелеп, деткивизин болза, бодум киришпес турган боор мен.

—Школаны доозупкаш, кан-дыг мергежилди чедип алыксаар сен?

—Бичимден-не журналист бо-луксаар турдум. Чоннуң нарын айтыргаларын чырыдып, оларга дузалажыры буянын ажал, солун-даа. Ынчалза-даа чоокта чаа Үн-дүрүг инспекциязының мөөрейинге киришкеш, ол мергежилди со-нуургай бердим. Школаны доо-зупкаш, Үндүрүг академиязынче дужаап кирип алыр күзелдиг мен.

—Эртем-билигже улам чүт-күлдүг, өскелерге үлегер-чижек болуп, дээди өөредилге черинче чедишкениң өөренип кире-риңни күзедим.

—Четтирдим.

Автордан: Душ болуп, Анзатмааның авазы Чечээ Дамбаевна Конгарга база үжүржү бердим. Ооң чугаалап турары-биле алырга, Анзатмаа бичи тургаш-ла, демир-үжүк тудуп алгаш, бир-ле чүвени чурат, шорбажылап бижээн олурар. Авазы башкы кижиге болгаш, кыдырааштар хынаарга, чанынга олурупкаш, кичээңгейлг көөр. Оон авазын өттүнүп, кызыл будук-биле саазыңа бижигилээр-даа турган. 8-ки класка чедир 4-5 демдектерге, оон чүгле 5 демдекке өөренип эгелээш. Уруунуң чедишкенинери ада-иеге улуг өөрүшкү.

Анзатмааның мурнунда салдыг сорулгалар хөй. Чазык шырайлыг, бодамчалыг карактарлыг, алыс узаан-бодалдыг кыс моон-даа сонгаар чүгле ада-иезин, башкыларын эвес, а бүгү республиканы өөртүп, чер-чуртунуң төлөптүг кызы болуп дээрзинге бүзүрел улуг.

Алдынай БАДЫ-ХОО чугаалашкан.
Чингис СААЯНЫҢ тырттырган чуруу.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

«2011-2013 чылдарда Тыва Республиканың даштыкы-биле экономиктиг болгаш регионнар аразының харылзааларын хөгжүдери» республиканың тускай сорулгалыг программазынга өскерилгелерни кириериниң дугайында

2011 чылдың июль 8

№ 442 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазаның 2010 чылдың ноябрь 19-та № 509 доктаалы-биле бадылааны, "2011-2013 чылдарда Тыва Республиканың даштыкы-биле экономиктиг болгаш регионнар аразының харылзааларын хөгжүдери" республиканың тускай сорулгалыг программазынга дараазында өскерилгелерни кириер:

1) Программаның паспортунда "Программаның акшаландырышының хемчээли болгаш дөстери" деп кезээнде "52050" деп саннарны "3065" деп саннар-биле солугу; "25850" деп саннарны "1080" деп саннар-биле солугу; "25600" деп саннарны "1385" деп саннар-биле солугу;

2) Программаның III кезээнде: а) чедиден - он абзацтарны күжүн чидирген деп;

б) он үшкү абзацта "чылдың-на 15 муң рубль" деп сөстөрни "150 муң рубль" деп сөстөр-биле солугу;

в) он чедиги абзацта "100 муң рубль (чыл-

дың-на 20 муң)" деп сөстөрни "240 муң рубль" деп сөстөр-биле солугу;

3) Программаның IV кезээнде:

а) бирги абзацта "52050" деп саннарны "3065" деп саннар-биле солугу; "25850" деп саннарны "1080" деп саннар-биле солугу; "25600" деп саннарны "1385" деп саннар-биле солугу;

б) чедиги абзацты дараазында редакция-биле бижиер:

"Биче болгаш ортумак бүдүрүлгелерниң даштыкы рынокче барааннарын (ажылдарын азы ачы-дузанын) кириштирери-биле холбашкан делгелге-садыглаашкын база конгресс хемчеглеринге, семинарларга, конференцияларга, төгөрик столдарга" болгаш делегей чергелиг хемчеглерге киржилге дээш экспорт чарыгдалдарның кезек чамдызынга компенсация."

в) он - он үш дугаар абзацтарны күжүн чидирген деп санаар;

4) капсырылганы дараазында редакция-биле бижиер:

«2011-2013 чылдарда Тыва Республиканың даштыкы-биле экономиктиг болгаш регионнар аразының харылзааларын хөгжүдери» республиканың тускай сорулгалыг программазының хемчеглериниң даңзызы»

Хемчеглерниң ады	Боттанды- рарының хуусаазы	Чарыгдалдың түнү (муң рубль)			Күүседикчилери	Хемчеглерниң түннелдери
		шупту	2011 чыл	2012 чыл		

I. Даштыкы-биле экономиктиг болгаш регионнар аразының ажыл-чорудулгазынга нормативтиг эрге-хоойлу болгаш информация методиктиг деткимче

1.1. Даштыкы-биле экономиктиг харылзааларның киржикчилеринге темалыг семинарларны, конференцияларны организацияларны, кады ажылдажылганын чурттарында база бизнестин угла-нышкыннарының талазы-биле "төгөрик столдарны" организаастаары	2011-2013 чч.	150	25	50	75	Тыва Республиканың Даштыкы-биле экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилел, Тыва Республиканың Экономика яамызы, "Тыва Республиканың бизнес-инкубатору" КАА	Даштыкы-биле экономиктиг ажыл-чорудулганың киржикчилеринге чаа билгилерни бээр, делегейниң эрге-хоойлу нормаларын өөредир, арга-дуржулганы улгаттыраары. Даштыкы-биле экономиктиг ажыл-чорудулганың киржикчилериниң санын көвүдедири. Кады ажылдап турар аңгы-аңгы чурттарның онзагайын база аңгы-аңгы барааннарының хевирлерин өөренип көөрү
1.2. Информация-рекламалыг материалдарны белеткээр, кылыры, парлаары	2011-2013 чч.	425	125	150	150	Тыва Республиканың Даштыкы-биле экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилел	Кады ажылдаар партнерларны болгаш инвесторларны хаара тудары
1.3. Массалыг информация чепсектеринге даштыкы-биле экономиктиг болгаш регионнар аразының ажыл-чорудулгазының хөгжүлдизин чырыдары	2011-2013 чч.	150	40	50	60	Тыва Республиканың Даштыкы-биле экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилел	Даштыкы-биле экономиктиг болгаш регионнар аразының ажыл-чорудулгазын чонга дыңнадыры, даштыкы-биле экономиктиг харылзааларның киржикчилериниң эки арга-дуржулганын негтередири
I кезек талазы-биле шупту		725	190	250	285		

II. Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң субъектилериниң делгелге-садыглаашкынын деткири

2.1. Биче болгаш ортумак бүдүрүлгелерниң даштыкы рынокче барааннарын (ажылдарын азы ачы-дузанын) кириштирери-биле холбашкан делгелге-садыглаашкын база конгресс хемчеглеринге, семинарларга, конференцияларга, "төгөрик	2011-2013 чч.	1500	250	500	750	Тыва Республиканың Даштыкы-биле экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилел, Тыва Республиканың Экономика яамызы	Кады садыглаашкын чорудар эштежилгелерни дилээринге чогулгалыг байдалдарны тургузуп, бүдүрүлгелерниң илдепкейин деткири
---	---------------	------	-----	-----	-----	--	---

Хемчеглерниң ады	Боттанды- рарының хуусаазы	Чарыгдалдың түнү (муң рубль)			Күүседикчилери	Хемчеглерниң түннелдери
		шупту	2011 чыл	2012 чыл		

столдарга" болгаш делегей чергелиг хемчеглерге киржилге дээш экспорт чарыгдалдарының кезек чамдызынга компенсация

2.2. Кызыгаар чоогунун садыг ярмаркаларын эрттирерин организаастаары, массалыг информация чепсектеринге оларны реклама-лаары, баннер-лерни кылыры

II кезек талазы-биле шупту

2011-2013 чч.

240 60 80 100

1740 310 580 850

Тыва Республиканың Даштыкы-биле экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилел

Моолдун ка-чогу аймактары-кожа-хелбээ х-зааларны быж-рары, кызыга-гунун чуртта-хун хергел-хандылары

III. Даштыкы-биле экономиктиг болгаш регионнар аразының ажыл-чорудулгазын инфраструктуразын хөгжүдери

3.1. Даштыкы-биле экономиктиг харылзааларга ылап киржип турар болгаш кады ажылдажылганы чорудуп турар Тыва Республиканың коммерциялыг эвес организацияларның база хөй-ниити каттыжышкын-нарынга деткимче (субсидия бээр)

III кезек талазы-биле шупту

2011-2013 чч.

600 100 250 250

3065 600 1080 1385

Тыва Республиканың Даштыкы-биле экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилел

Коммерци-эвес организа-цииның база хөй-каттыжышкын-ның илдепкей-руун деткири

2. Бо доктаалды "Тувинская правда" биле "Шын" солуннарга парлаар.

3. Тыва Республиканың Экономика яамызынга бо доктаалдың күүселдезиниң

хыналдазын дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчы С. ТЕН.

Тыва Республиканың Чазаның чамдык актыларына өскерилгелер кириериниң дугайында

2010 чылдың декабрь 22

Тыва Республиканың доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазаның 2008 чылдың апрель 24-те "Тыва Республиканың ажыл-чорудулгаларының чамдык хевир-лерин лицензиялаар болгаш күрүмеден өйлеп башкаар талазы-биле албанының күрүне ачы-дуза чедиреринге административтиг регламентилерни бадылаар дугайында" № 243 доктаалыга дараазында өскерилгелерни кириер:

1) Кара металлдың кескиндизин белеткээр, болбаазырадыр болгаш садып-саарарын лицензиялаар талазы-биле, өңүг металлды белеткээр, болбаазырадыр болгаш садып-саарарын лицензиялаар талазы-биле күрүне ачы-дузаларын чедирериниң административтиг регламентизинде:

а) 36.1 пунктунун "в" иштиги пунктузун дараазында эдилге-биле номчуур:

в) Россия Федерациязының үндүрүг болгаш чылдалар дугайында хоойлузунда тургустунганы чурумда хемчээл-биле лицензия бээр органга күрүне каайлызын төлээни бадыткаан документ;"

б) 78 пунктунун алдыгы абзазын ап кааптар;

в) 88 пунктуда "күрүне каайлызын төлөөн дугайында кирикчинин документи" деп сөстөрни "кирикчинин" деп сөс-биле солугу;

г) 90 пунктуда "азы күрүне каайлызын төлөөн дугайында документини" деп сөстөрни ап кааптар;

д) 91 пунктуну күш чок деп санаар;

е) 92 пунктуда "болгаш күрүне каайлызын төлөөн дугайында документини база", "күрүне каайлызын төлөөн дугайында медээлерни" дээр сөстөрни ап кааптар;

ж) 95 пунктуда "лицензия бергенин соонда күрүне каайлызын төлөөн дугайында документ-биле лицензия херээн немээр" деп сөстөрни ап кааптар;

з) № 3 капсырылганың 2 пунктузунда "билдиришкенин өөренип көргени дээр"

№ 590 Кызыл хоорай

деп сөстөрни ап кааптар;

и) № 4 капсырылгада "бир эвес үш ай дургузунда лицензияны бергени дээр левири кылбас болза, Тыва Республиканың Ажыл-чорудулгазының чамдык хевирлер лицензиялаар талазы-биле албан чанга талаалыг чурум езугаар лицензия бээр дугайында шийтпирни өскерттип кааптар" деп сөстөрни ап кааптар;

2) Арага аймаан үүрмектеп садарын лицензия бээр талазы-биле күрүне ачы-дуза чедирериниң административтиг регламентизинде:

а) 4 пунктуну дараазында эдилге-биле номчуур:

"4. Күштүг болур хоойлужулгала езугаа кирикчи лицензия алыр сорулга-биле документи чыырынга Хергеллекчилерин болгаш кижилерин чаагай чоруун камгалар адырда хайгаарал талазы-биле федералдык албанын дөвискээр органнарынга (дараазында - Роспотребнадзор) кирикчинин садыг болгаш склад оран-саваларының санитар-эпидемиологтуг нормаларга болгаш негелделерге дүгжүп турарынын дугайында түннел бижики алыры чугула."

б) 36.1 пунктуда:

дараазында уткалыг "в" иштиги пунктун немээр:

"в) лицензия алыр дээр ажыл-чорудулганын хевирин боттандыраар деп турар дөвискээрде тускайлаан объектилериниң техниктиг паспортун, өңчүге эрге дугайында херечилел болгаш аренда керээлери;"

иштиги "е" пунктуда

"өрт айылы чок чоруунун негелделеринге" деп сөстөрни ап кааптар;

чээрби үш дугаар абзацты күш чок деп санаар;

в) иштиги 37.3.8 пунктуда "өрт айылы чок чоруунун негелделеринге" деп сөстөрни ап кааптар;

г) 39.2-пунктунун иштиги "б" пунктуну дараазында эдилге езугаар номчуур:

Лицензияны эде долдурганы дээш кү-
каайлызын төлзэн дугайында доку-
ментини хоолгазы";
92 пункту "күрүне каайлызын төлзэн
төлөвир документини кирик-
чизин" деп сөстөрни "кирикчизин" деп
биле солур;
93 пункту "азы күрүне каайлызын
төлзэн дугайында документини" деп
сөстөрни ал кааптар;
94 пункту "күрүне каайлызын төлзэн
төлөвир документини база", "күрүне каай-
лызын төлзэн дугайында медээлерни"
сөстөрни ал кааптар;
№ 5 капсырылганың 2 пункту
билдиришкени өөренип көргени дээш"
сөстөрни ал кааптар;
№ 6 капсырылганың "б" ишти
күрүне каайлызын төлзэн дугайында
бергени дээш төлөвирни кылбас
Тыва Республиканың ажил-чору-
мунун чамдык хевирлеринге лицензия
талазы-биле албан лицензия бээр
дугайында шийтирчи чаңгыс талалыг чурум
өскертип кааптар" деп сөстөрни ал
кааптар;
Тыва Республиканың Чазааның 2006
июнь 21-де № 778 доктаалы-биле
Тыва Республиканың девискээ-
ре арга продукцияларын үүрмектеп
чурумунга дараазында өске-
лерни кирир;
4.4. пунктунун ийги абзазында:
"хонук, оон дугайында" деп сөстөрни
"бижимел-биле" деп сөстү немээр;
"чурумун 4.1 пунктузунда көрдүн-
биле" деп сөстөрни соонга "оон
дугайында кирикчиге чылдагааннарны
тышан, бижимел хевирге дыңнадыр"
сөстөрни немээр;
4.7 пунктуга дараазында уткалыг
тарны немээр:

"бир эвес кириген документилер күштүг
болуп турар хоолжудулгага, айыткан
негелделерге дүжүп турар болза, лицензия
бээр орган ындыг лицензияны күштүг болуп
хуусаазын узадыр дугайында шийтирчи
үндүргөш, ол дугайында организацияга
бижимел хевир-биле дыңнадыр.
Организацияның берген медээлери шын
эвес азы хажыттыганы илерзэн таварыл-
галарда лицензияны күштүг болуп хуусаазын
узадырын ойталаан дугайында шийтир
хүлээп алдынар";
в) 4.9 пункту дараазында эдилге-биле
номчуур:
"4.9. Лицензияда айыттыганы организа-
цияның ады өскерилген таварылгада (ону эде
тургуспаанда), оон турар чери өскерилгенде
азы оон тускайлаан кезектеринин турар чери
өскерилгенде, лицензияда айыттыганы өске-
даа медээлер өскерилгенде, ол өскерилге-
лери бадыткаан документилерни кирирге
лицензияны эде долдургушкунун чорудар:
- организацияның коллективинин ниити
хуралының шийтирчи-биле организацияның
адын, оон турар черин, оон тускайлаан ке-
зектеринин турар черлерин өскерттир (азы
өске-даа өскерилгелер) дугайында органи-
зацияның коллективинин ниити хуралының
шийтирчи;
- федералдыг хоойлунун чурумунда
айыттыганы-биле бүрүткеттинген органи-
зацияның тургузукчу документинин хоол-
газы;
- юридиктиг албан черлеринин чаңгыс ай
күрүне реестринден ушта бижилге.
Лицензия чиктен дугайында организа-
цияның кириген билдиришкенинде үндезилээш,
лицензияны эде долдурар.
Ындыг таварылгаларда лицензияны эде
долдурарда азы эрги лицензияны эгиткен та-
варылгаларда, оон мурнунда тывыскан ли-
цензияны күштүг болуп турар хуусааларын
арттырышаан, чаа лицензияга бижир";

г) 4.10 пунктуга дараазында уткалыг
абзацы немээр:
"Лицензияны эде кылдырарынче кириген
документилерни лицензия бээр орган бү-
рүткээш, экспертизаны эрттирер. Экспер-
тизаның түнелдерин дараазында эксперт
түнелинге кирир:
- лицензия эде кылдырарынче херек до-
кументилерни шупту четче бары;
- шын эвес, меге, айыттыганынча дүүш-
пес (кайызын айтыр) документилерни бары;
- экспертиза эрттирер хунге чедир
лицензия бээринин негелделеринге болгаш
байдалдарынча дүүшпес четпестерни эдил
албааны (лицензияны эде кылдырарынча
чедир илереттингенде).
Херек бүгү-ле документилери-биле ли-
цензияны эде кылдырар дугайында билди-
ришкени бүрүткээш соонда 15 хонуктан
орайтапайн лицензияны эде кылыр азы эде
кылырындан ойталаанынча дугайында
бийтирчи хүлээп алыр.
Россия Федерациязының Үндүрүг ко-
дексинде тургустунганы хемчээл езугаар
лицензияны эде кылдырарынча күрүне
каайлызын төлөвирин төлзэн дугайында
документини кирикчи көргүскен соонда
лицензияны тыпсыр.
Бир эвес тургустунган хоойлужудулга
езугаар негелделерге кириген документилер
дүжүп турар болза, лицензия бээр орган

лицензияны эде кылырының дугайында
бийтирчи үндүрүп, ол дугайын шийтир
хүлээп алдыган соонда үш хонуктан
дургузунда организацияга бижимел хевир-
биле дыңнадыр.
Организацияның берген медээлери шын
эвес азы хажыттыганы илерзэн таварыл-
галарда, лицензияны эде кылдырарынча
дугайында билдиришкенин сайгарып көөр
хунге чедир лицензия бээринин негелделери
болгаш байдалдары хажыттыганынча, лицен-
зияны узадырын ойталаан дугайында ший-
тир хүлээп алдыган дугайында үш хонуктан
дургузунда организацияга дыңнадыр";
д) 8.2 пункту дараазында утка-биле
бижир:
"8.2. Лицензияны алыр, лицензияны эде
кылдырар, лицензияны хуусаазын узадыр
талазы-биле билдиришкенин кирикчи
лицензия бээр органче кирирде, Россия
Федерациязының үндүрүглер болгаш
чыылдалар дугайында хоойлужудулга
тургустунган чурум-биле күрүне каайлызын
төлөп алыр";
е) 8.5-8.10 пункттарны күжүн чидирген
деп санаар.
3. Бо доктаалды "Тувинская правда"
болгаш "Шын" солуннарга парлаар.
Тыва Республиканың Чазааның Дарга-
зының оралакчызы А. ДАМБА-ХУУРАК.

**2010-2011 чылдарда Тыва Республиканың девискээринде хөй
квартиралыг бажыңнарның капитал септелгезин чорудар
талазы-биле республиканың адресстиг программасында № 6
капсырылгага өскерилгелерни кириеринин дугайында
2011 чылдың июнь 17 № 382 Кызыл хоорай**

Тыва Республиканың Чазааның док-
таалы болза:
Тыва Республиканың Чазааның 2010 чыл-
дың март 19-та № 93 доктаалы-биле бадылаа-
ны, 2010-2011 чылдарда Тыва Республиканың

девискээринде хөй квартиралыг бажың-
нарның капитал септелгезин чорудар талазы-
биле республиканың адресстиг программа-
сында № 6 капсырылганы дараазында редак-
ция-биле бижип, өскерилгелерни кирир:

**2010-2011 чылдарда Тыва Республиканың девискээринде хөй квартиралыг бажыңнарның капитал
септелгезин чорудар талазы-биле республиканың адресстиг программасында № 6 капсырылгага
Хөй квартиралыг бажыңнарның техниктиг паспортундан ушта бижилге**

ХКБ-ниң адреси	ХКБ-ниң ниити шөлү	Одалгазы		Соок суу		Изиг суу		Чырык хандырылгазы		Одалга үезинде чылы- дылгага база вентиляцияга херек кырында чылыг энергиязы	
		кв.м	хевири	БУ база УУ	хевири	БУ база УУ	хевири	БУ база УУ	хевири	БУ база УУ	кВт*ч/кв.м
«Ак-Довурак хоорай» хоорай округу											
ВЛКСМ-ниң 50 чыл кудумчузу, 6.4	3 505,00	төп	0	төп	0	төп	0	төп	БУ, УУ	0,00	
Дружба кудумчузу, 6. 27	5 835,00	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ, УУ	0,12	
Заводская кудумчузу, 6. 38	6 190,00	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ, УУ	0,21	
Центральная кудумчузу, 6. 10	1 472,00	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ, УУ	0,30	
Центральная кудумчузу, 6.12	1 366,00	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ, УУ	0,40	
Центральная кудумчузу, 6. 8	2 024,00	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ, УУ	0,31	
Юбилейная кудумчузу, 6. 10	4 283,00	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ, УУ	0,21	
Ак-Довурак хоорай талазы-биле шупту	24 675,00	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	
«Тыва Республиканың Кызыл хоорай» хоорай округу											
Кызыл партизаннар кудумчузу, 6.13	229,0	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ, УУ	0,96	
Кызыл хоорай талазы-биле шупту	229,0	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	
"Улуг-Хем кожууннун Шагаан-Арыг хоорай" хоорай округу											
Октябрьская кудумчузу, 6. 37	1022,00	төп	0	төп	0	төп	0	төп	БУ, УУ	0,00	
Октябрьская кудумчузу, 6.39	1022,00	төп	0	төп	0	төп	0	төп	БУ, УУ	0,00	
Октябрьская кудумчузу, 6. 41	1022,00	төп	0	төп	0	төп	0	төп	БУ, УУ	0,00	
Октябрьская кудумчузу, 6.43	1022,00	төп	0	төп	0	төп	0	төп	БУ, УУ	0,00	
Шагаан-Арыг хоорай талазы-биле шупту	4088,00	Х	0	Х	0	Х	0	Х	Х	0,00	
"Чеди-Хөл кожууннун Хову-Аксы сумузу" көдээ чурттакчылыг суур											
Мир кудумчузу, 6. 14	522,20	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ, УУ	0,49	
Первомайская кудумчузу, 6. 4	535,00	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ, УУ	0,49	
Юбилейная кудумчузу, 6.15	517,20	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ	төп	БУ, УУ	0,49	
Хову-Аксы талазы-биле шупту суму	1574,40	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	0	
Тыва Республика талазы-биле шупту	30566,40	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	Х	0	

Бо доктаалды "Тувинская правда" биле "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы А. МОНГАЛ.

**а-чурттуң Улуг дайынының болгаш дайынчы чорудулгаларның
хоочуннарының кадыын экижидер болгаш эмнедир (чедир
эмнедир) республика төвү» Тыва Республиканың кадык
камгалалының күрүне албан черинин хевирин өскертпишаан,
«Серебрянка» санаторий-профилакторий» Тыва Республиканың
күрүнениң бюджет албан черин тургузарының дугайында
2011 чылдың сентябрь 21 №547 Кызыл хоорай**

10 чылдың май 8-те "Күрүне (муници-
пал) албан черлеринин эрге-хоойлу
түнүк күш киргени-биле Россия Феде-
рацияның чамдык хоойлужудулга акты-
не өскерилгелер кириеринин дугайын-
83 Федералдыг хоойлуга, Тыва Рес-
публиканың Чазааның 2011 чылдың январь 24-
та Тыва Республиканың күрүне албан чер-

эмнедир) республика төвү» Тыва Республи-
каның кадык камгалалының Күрүне албан че-
ринин хевирин өскертпишаан, "Серебрянка"
санаторий-профилакторий" (моон сонгаар
албан чери) Тыва Республиканың Күрүнениң
бюджет албан черин, оон ажил-чорудулга-
зының кол сорулгазын арттыргаш, тургузар.
2. Тыва Республиканың Кадык камгалал
болгаш социал хөгжүлдө яамызынга албан
черинин тургузукчузунун бүрүн эргелерин
болгаш хүлээлгезин дамчыдар.
3. Оон мурнунда-ла быжыглаттыганын
турган "Ада-чурттуң Улуг дайынының бол-
гаш дайынчы чорудулгаларның хоочунна-
рының кадыын экижидер болгаш эмнедир
(чедир эмнедир) республика төвү» Тыва
Республиканың кадык камгалалының күрүне

албан черинин, тургустунуп турар албан
черинин күрүне өнчү-хөреңгизин дүрген
башкарарының дугайында чурумну Тыва
Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги
хамаарылгаларының яамызы сагыыр.
4. Албан черин тургузарынга хамаа-
рышкан хемчеглеринин планын бадылаар.
5. Күжүн чидирген деп санаар:
Тыва Республиканың Чазааның 2004
чылдың август 18-те "Тыва Республикага
"Серебрянка" чедир эмнедиринин тускай-
житкан санаторийин тургузарының дуга-
йында" №725 доктаалы;
Тыва Республиканың Чазааның 2008 чыл-
дың октябрь 22-де "Тыва Республиканың
кадык камгалалының күрүне албан чери
(Улаңчызы 6-гы арында).

(Төңгүзү. Эгези 5-ки арында).
"Санаторий "Серебрянка" эде адаарының
дугайында" №645 доктаалы.
6. Бо доктаалды "Тувинская правда",

"Шын" солуннарына парлаар.
Тыва Республиканың Чазааның Даргазы-
ның бирги оралакчызының хүлээлгезин
күүседип турар В.БАРТЫНА-САДЫ.

**Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар Ада-чурттуң
Улуг дайынының хоочуннарының болгаш дайын
чорудулгаларының хоочуннарының, инвалидтерниң болгаш
инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң, чурттаар оран-савазын
экижидери негеттинип турарларның санындан чамдык
категорияның хамаатыларына чуртталга оран-савазы алырынга
(тударынга) субсидия акша бээриниң талазы-биле Ведомстволар
аразының комиссиязының протоколун бадылаарының дугайында**
2011 чылдың сентябрь 21 №546 Кызыл хоорай

Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочунна-
рының болгаш дайын чорудулгаларының
хоочуннарының, инвалидтерниң болгаш
инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң, чурттаар
байдалын экижидери негеттинип турар-
ларның санындан чамдык категорияның ха-
маатыларына субсидия акша бээриниң тала-
зы-биле чурттуң 19 пунктузун эзууга чурт-
таар оран-сава алырынга (тударынга) Тыва
Республиканың Чазааның 2006 чылдың май 16-
да бадылааны №621 доктаалы-биле Тыва Рес-
публиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың девискээринде
чурттап турар Ада-чурттуң улуг дайынының

хоочуннарының болгаш дайын чорудулга-
ларының хоочуннарының, инвалидтерниң
болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң,
чурттаар байдалын экижидери негеттинип
турарларның санындан чамдык категория-
ның хамаатыларына субсидия акша бээр-
иниң талазы-биле Ведомстволар комиссия-
ларының 2011 чылдың август 10-да №30
протоколун бадылаар.

2. Бо доктаалды "Тувинская правда",
"Шын" солуннарына парлаар.
**Тыва Республиканың Чазааның Дарга-
зының бирги оралакчызының хүлээлге-
зин күүседип турар В. БАРТЫНА-САДЫ.**

**Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың май 14-те № 594
доктаалына өскерилгелер кириериниң дугайында**
2011 чылдың январь 24 № 19 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның док-
таадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазааның 2007
чылдың май 14-те "Тыва Республиканың
Үлетпүр болгаш энергетика яамызының бол-
гаш оон структураларының дугайында" №594
доктаалы-биле бадылаан Дүрүмге 6.31.1-
6.31.5 пункттарны немер, дараазында
уткалыг өскерилгелерни кириер:

6.31.1. чылыг энергиязын, чылыг четки-
лериниң талазы-биле чылыг берикчизин дам-
чыдып турда, технологтуг чидиргелерниң
нормативтерин бадылаар;

6.31.2. чылыг энергиязын чылыг энергия-
зының үндезинери-биле бүдүрүп турар үеде
бүдүрүкчү күжү 25 мегаватт болгаш оон-даа
улуг чылыг энергиязын болгаш электри
ажылдап үндүрериниң чурумунда холушак

байдалда ажилдап турар чылыг энергиязы-
ның үндезинеринден аңгыда, чылыг чарыг-
далының хемчээлиниң нормативтерин
бадылаар;

6.31.3. электри болгаш чылыг энергия-
зының холушак чурумунда ажилдап турар
чылыг энергиязының үндезинеринден аң-
гыда байдалдарда чылыг курлавырларының
нормативтерин бадылаар;

6.31.4. чурттакчылыг черлериниң, хоорай
округтарының чылыг-биле хандырылганын
чогулчалыг болдурарының талазы-биле
тодаргай хемчеглерни Россия Федера-
циязының Чазааның бадылааны чурумнарга
дүүшүр чорудар;

6.31.5. Тыва Республиканың чылыг-
энергетика балансынын тургузуп турар.
**Тыва Республиканың Чазааның
Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.**

**Пивону болгаш аңаа үндезилеп кылган суксуннарны үүрмектеп
база кудуп садарын чөпшээререйн турар хөй-ниитиниң
чемненилге черлериниң олуттарын тодарадырының чурумунуң 1
пунктузунга өскерилгелер кириериниң дугайында.**
2011 чылдың апрель 8 № 242 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның док-
таадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазааның 2005
чылдың июль 19-та "Пивону болгаш аңаа
үндезилеп кылган суксуннарны үүрмектеп
база кудуп садарын чөпшээререйн турар
хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң олут-
тарын тодарадырының чурумунуң дугайын-
да" № 854 доктаалы-биле бадылаан чур-
мунуң 1 пунктузунда "ГОСТ 50762-95 "Хөй-
ниитиниң чемненилгези. Бүдүрүлгелерниң

классификациязы" деп сөстөрни "ГОСТ Р
50762-2007 "Хөй-ниитиниң чемненилгезиниң
ачы-дузазы. Хөй-ниитиниң чемненилге чер-
лериниң классификациязы" деп сөстөр-биле
солуур, "ГОСТ Р 50764-95" дээн сөстөрни
"ГОСТ Р 50764-2009" деп сөстөр-биле
солуур.

2. Бо доктаалды "Тувинская правда"
болгаш "Шын" солуннарга парлаар.
**Тыва Республиканың Чазааның
Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.**

**Тыва Республиканың Чазааның 2010 чылдың декабрь 8-те № 549
доктаалына өскерилгелер кириериниң дугайында**
2011 чылдың январь 24 № 22 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның доктаа-
дыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазааның 2010
чылдың декабрь 8-те "Көдээ черлерде чурт-
тап-ажылдап турар бюджет адырының
ажылдакчыларына коммунал ачы-дузазы-
ның төлөвиринге социал деткимче көргүзе-
риниң хемчеглериниң чурумунуң дугайында"
№549 доктаалына дараазында өскерилге-
лери кириер:

1) доктаалдың кирилде кезээнде, "Тыва
Республиканың 1995 чылдың июль 24-те
"Өөредилге дугайында" № 336 хоойлузунуң
54 чүүлүнүн пунктузун, Тыва Республиканың
2004 чылдың декабрь 29-та "Ветеринария
дугайында" № 1095 УХ-1 хоойлузунуң 13 чү-
лүн, "Өөредилге, ", ", ветеринария албаны"
дээн сөстөрни ап кааптар;

2) көдээ черлерде чурттап-ажылдап
турар бюджет адырының ажылдакчыларын-
га коммунал ачы-дузазының төлөвиринге со-
циал деткимче көргүзериниң хемчеглериниң
чурумунда:

а) 1 пунктуда, "Тыва Республиканың 1995
чылдың июль 24 "Өөредилге дугайында"
№336 хоойлузунуң 54 чүүлүнүн 5 пунктузу-
нун" дээн сөстөрни, Тыва Республиканың
2004 чылдың декабрь 29-та "Ветеринария
дугайында" № 1095-УХ хоойлузунуң 13
чүүлүн ап кааптар;

б) 2.1 пунктуу күжүн чидирген деп санаар;

в) 2.5 пунктуу күжүн чидирген деп санаар;
г) 3 пунктуда: абзацта "педагогика ажил-
дакчыларындан аңгыда," дээн сөстөрни ап
кааптар;

ийги абзацты дараазында редакция-
биле бижиер: "Бо пункт-биле көрдүнгөн
социал деткимчениң акшаландырышының
Тыва Республиканың республика бюджетиниң
ээлчеглиг саң-хөө чылыгының акша-хөрөң-
гизиниң күсели-биле боттандыраар болгаш
тускай сорулгалыг болур."

д) 4 пунктуда "өөредилге болгаш" деп
сөстү уштул кааптар;

е) 6 пунктуда:
"өөредилге," деп сөстү ап кааптар;
"ветеринария албаны" дээн сөстөрни ап
кааптар;

ж) 7,8 болгаш 9 пункттарны күжүн
чидирген деп санаар.

2. Тыва Республиканың 2009 чылдың июль
14-те "Көдээ черлерде (хоорай хевирлиг
суурлардан аңгыда) чурттап-ажылдап турар
бюджет адырының ажылдакчыларына
социал деткимче хемчеглерин көргүзериниң
чурумунга өскерилгелер кириериниң дугай-
ында" № 347 доктаалын күжүн чидирген деп
санаар.

3. Бо доктаал ону парлаан хүнүнден
эгелеп күштүг болуп кирер.

**Тыва Республиканың Чазааның
Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.**

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААН ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

**Тыва Республиканың орук
адырының тургустунган хүнүнден
бээр 75 чыл ою-биле орук ажил-
агынының ажилдакчыларын
шаңнаарының дугайында**

Республиканың орук адырына чедиш-
киннери болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг
ажылы дээш Тыва Республиканың Чазаа-
ның Даргазының Хүндүлел бижии-биле
Мөңгүн-Тайга кожуунда күрүнениң "Дорож-
ник" унитарлыг бүдүрүлгезиниң ажилчыны
Борис Лаевич Иргитти, "Тыва Республика-
ның автомобиль оруктары" күрүне албан че-
риниң башкарыкчы инженерни **Леонид Алек-
сандрович Морозту**, "Өвүрнүң орук сеп-
телге-тудуг участогун" күрүнениң унитарлыг
бүдүрүлгезиниң машинист-бульдозеризи
Вячеслав Мургут-оолович Сатты, "Восток"
кызыгаарлаттыг харысалгалыг эште-
жилгениң автогрейдер машинизи **Иван
Петрович Хорошиловту** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2011 чылдың октябрь 14
№161

**Тыва Республиканың Чазааның
Даргазының Хүндүлел бижии-биле
Н.Х. Наныкпанны шаңнаарының
дугайында**

Библиотека херээн сайзырадырынга
чедишкиннери дээш Тыва Республиканың
Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-
биле Тыва Республикада А.С. Пушкин аттыг
национал библиотекаяның методизи **Нелля
Хүргүл-ооловна Наныкпанны** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2011 чылдың октябрь 18
№163

**Тыва Республиканың Ордени-биле
К.С. Күжүгетти шаңнаарының
дугайында**

Эртемни сайзырадырынга салышкыны
болгаш хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы
дээш Тыва Республиканың Ордени-биле
геология-минералогия эртемнериниң канди-
дады, Россияның Эртемнер академиязының
Сибирь салбырының бойдус курлавырларын
комплексиг шижээди алырының Тыва
институду эртем албан чериниң башкарыкчы
специализи **Калин-оол Сереевич Күжүгетти**
шаңнаар.

Кызыл хоорай
2011 чылдың октябрь 18
№164

**Тыва Республиканың «Шылгараңгай
күш-ажыл дээш» медалы-биле Б.С.
Ондарны шаңнаарының дугайында**

Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожууну-
нун социал-экономиктиг хөгжүлдизинге са-

лышкыны болгаш хөй чылдар-
килдиг ажылы дээш Тыва Респу-
бликага күш-ажыл дээш
биле күш-ажылдың хоочуну,
солунуң штаттан дашкаар корре-
зи **Бораш Серемаевич Ондар**

Кызыл хоорай
2011 чылдың октябрь 18
№165

**Тыва Республиканың Чазаа-
ның Даргазының Хүндүлел бижии-
биле А.А. Гилеваны шаңнаарының
дугайында**

Хөй чылдарда ак сеткилдиг
дээш Тыва Республиканың Чазаа-
ның Хүндүлел бижии-би-
связинформ" ажык акционерниң
диң специализи **Алефтина Ан-
Гилеваны** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2011 чылдың октябрь 18
№166

**Профессионал байырлалы
холбаштыр Тыва Республи-
каның көдээ ажил-агыны
ажылдакчыларын шаңнаарының
дугайында**

Көдээ ажил-агыны сайзы-
радырынга болгаш хөй чылдар-
да ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Рес-
публиканың ажилдакчыларын» атты
Барыын-Хемчик кожуунун
суурда көдээ ажил-агынының хоочуну
Санчывич Сюрюнге тыгсыр.

Көдээ ажил-агыга чедишкин-
нери болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг
Тыва Республиканың Чазааның
Хүндүлел бижии-биле
кожуунун Торгалыг суурда "К
руг" көдээ ажил-агының бүдүрү-
ративиниң даргазы **Тамара Тумато-
жуну**, Мөңгүн-Тайга кожуунун
унитарлыг "Мөген-Бүрэн" бүдүрү-
ажыл-агы эргелекчизи **Алдын-оо-
евич Иргитти**, Каа-Хем кожуунун
суурда муниципалдыг унитарлыг
бүдүрүлгезиниң тракторист-меха-
ник **Сергей Артаевич Самбууну**, Вете-
болгаш фитосанитарлыг хайгаарал
биле федералдыг албанының Тыва Рес-
талазы-биле эргелелиниң күрүне
Владимир Николаевич Савельев
кожуунун Балгазын суурда көдээ
агынының хоочуну **Мария Чалбаев**
валыгы шаңнаар.

Кызыл хоорай
2011 чылдың октябрь 18
№167

**Тыва Республиканың Чазаа-
ның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.**

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

**Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2011 чылдың август 1-
де № 2/14-6 доктаалына өскерилгелер кириериниң дугайында**
2011 чылдың сентябрь 20

Тыва Республиканың Соңгулда комис-
сиязының доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Соңгулда комис-
сиязының 2011 чылдың август 12-де "2011-2012
чылдарда Тыва Республиканың девискээр
болгаш участок соңгулда комиссияларының
ажылын эң эки организастаарының талазы-
биле конкурс дугайында" № 2/14-6 доктаа-
лынга дараазында өскерилгелерни кириер:
Конкурс дугайында Дүрүмүнүн 1.6 пунк-
тузун дараазында редакция-биле кириер:
"1.6. Сайгарып көөрү-биле Россия

№ 5/44-6 Кызыл хоорай
Федерациязының Федералдыг Хурал
Күрүне Думазының алдыгы чыгышының
таттарының соңгулдаларын эрттирер
белеткелдин чоруп турарын чырыккан
риалдарны 2011 чылдың декабрь 16-та
сия Федерациязының Президентиниң
гулдаларына хамааржыр материалдар
2012 чылдың март 16-га чедир хүлээл-
гелериниң

2. Бо доктаалды республиканың
"Тувинская правда" солуннарына
парлаар, Тыва Республиканың Соңгулда
комиссиязының сайтызынче кириер

**Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2011 чылдың апрель 13-
те № 159/715-5 доктаалына өскерилгелер кириериниң дугайында**
2011 чылдың сентябрь 20

Тыва Республиканың Соңгулда комис-
сиязының доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Соңгулда комис-
сиязының 2011 чылдың апрель 13-те
"Соңгулдаларны чырыдып турар массалыг
информация чепсектеринге эң эки материал
дээш республика конкурзунун дугайында"
№ 159/715-5 доктаалына дараазында
өскерилгелерни кириер:

Дүрүмүнүн 3 пунктузунун 2 абзазын да-
раазында редакция-биле кириер:

"Конкурска кирип турар материал-
дарны, аудио-болгаш бижимел көргүзүлгел-
рини Тыва Республиканың Соңгулда комис-
сиязынче (Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчу-
зу, бажын, 18, Чазак бажыны, каб. 210) дараа-
зында хуусааларда чорудар;
Россия Федерациязының Федералдыг

№ 5/45-6 Кызыл хоорай
Хуралының Күрүне Думазының алдыгы
жының депутаттарының соңгулдаларын
талазы-биле материалдарны 2011 чылдың
декабрь 16-га чедир.

Россия Федерациязының Президе-
ниниң соңгулдаларының талазы-биле ма-
териалдарны 2012 чылдың март 16-га чедир
5 пунктуда "2012 чылдың март 16-га
чедир" деп сөстөрни ап кааптар.

2. Бо доктаалды республиканың
"Тувинская правда" солуннарына
парлаар, Тыва Республиканың Соңгулда
комиссиязының сайтызынче кириер.

**Тыва Республиканың Соңгулда
комиссиязының даргазы Б.Д. ОНДАР
Тыва Республиканың Соңгулда
комиссиязының секретары М.Ш.**

Мөөрей, мөөрей, мөөрей...

ТИИЛЕКЧИ — «БУЯН-БАДЫРГЫ»...

Октябрьның 21-22 хуннеринде Кызылда Улусчу хогаадылга төвүнге «Уран чүүлдүн күзүнгүзү» деп республика чергелиг улусчу театрларның, Аныяк көрүкчүнүн театрларының болгаш ши коллективтеринин ТАР-ның 90 чылынга тураскааткан фестиваль-конкурузу болуп эрткен.

Ийн хун үргүлчүлзэн уран чүүл театрының түннелин В.Көк-оол хөгжүм-шии театрының режиссеру Марина Сарыг удурткан үндүргөн.

Улусчу театрлар аразында режиссеру Чөөн-Хемчик кожуун Марианна Кара-Сал тургусканы «Буян-Бадыр» деп шиизи-биле (автору

Клара Сагды) чөөн-хемчикчилер база катап бирги черже үнгөн. Ийги черни Мөңгүн-Тайга кожуунда Чойганмаа Донгак удурткан улусчу театр «Аксың-биле аал көжүрбе» деп шиизи-биле (Б.Х.Чүлдүм-Сүрүн) ээлзэн. Үшкү черни кымга-даа тывыспаан.

Номинациялар аайы-биле тиилекчилер бо: «Эң эки херэзжен

роль» — Чойганмаа Донгак (Мөңгүн-Тайга); «Эң эки эр роль» — Эдуард Ондар (Чөөн-Хемчик); «Эң эки ийги чергениң ролу» — Айдың Сергей-оол (Чеди-Хөл); «ТАР-ның 90 чылынга уран тураскаадыг» — Чөөн-Хемчик кожуун (М.Кара-Сал); «Эң эки хөгжүмнүг ши» — Өвүр кожуун. «Сыын-Чүрээ» (К.Натпий-оол). Режиссеру Эдуард Монгуш; «Фестивальдың ажыдышыкыны» — Чеди-Хөл; «Эң эки режиссер» — Марианна Кара-Сал (Чөөн-Хемчик); «Эң эки дебют» — Анода Ооржак (Сүт-Хөл) биле Мergen Базыр (Чеди-Хөл).

Аныяк көрүкчүнүн театры. Тиилекчи — Каа-Хем кожуун болган. «Тыва — мээң ынакшылым», режиссеру Татьяна Лемешонок. Ийги черде — Чеди-Хөл кожуун. «Тос оолдуг Доктагана», режиссеру Марита Иргит. Бо ийи тиилекчи коллективтеринин шиилеринин авторлары режиссерлары боттары болганын жюри онзалап демдеглзэн. Үшкү черни Кызылдың № 5 школа-гимназиязы алган. Режиссеру Татьяна Краснопивцева.

Светлана ДАЧЫН-ХӨӨ.
Чингис СААЯНЫҢ тырттырган чуруктары.



Фестиваль-конкурстун тиилекчилери.

Аныяк көрүкчүнүн театры. Кызыл хоорай.

Парлалга албаны дыңнадып тур

КАМНАЛГАЛЫГ БОЛГАН



ТР-нің Иштики херектер яамызы эрткен тос айларның түннелдерин сайгарып чугаалашкан. Сөөлгү үеде чурттуң удуртул-

зы күрүне садыглажышкыннары жык-чарлыг болзун дээш чогуур емчеглерни чорудуп турары бил-ингир.

Тыва Республика талазы-биле ИХЯ-ның төлдеринге бо чылын 86 млн. рубльдин чыгыларын эккеп салган. Бюджет хөренгизинин камналгазын санал көөр-үн. рубль болган. Ол-ла камнаттыгган түннү улаштыр материал-техниктиг аны экижидеринге болгаш капитал илгеже чоруткан. Эрткен айларның аунда тудугжуларга, чагылар болгаш ынар эккеп турарларга өре чок. Бар жулгалар болгаш керээлерни көрдүгөн түнге дүүштүр чарган болуп турар.

Үеде кайы-даа улуг албан органи-ларның коммунал ачы-дузазы дээш три-ле хөй боору чажыт эвес. ИХЯ по-уза дээш 12 млн. рубльди чарыгдан-рткен чылдың тос айларының түннели-деннээр, 9 хуу эвээззэн. Одалга

сезонунга шынарлыг белеткенгенин камналгаже кичээнгейни угландырга-нының түннели ол.

Чарыгдалдарлыг болганы база-ла бар. «Айыл чок хоорай» деп планын хемчег-лерин амыдыралга боттандыра-биле видео-хайгааралдар тургузарынга база патруль-пост албанынга 5 автомашинаны садып алырынга 9,3 млн.рубльди үндүргөн. Эрткен чылын Кызыл хоорайның Механи-зация — Салчак Тока кудумчуларының белдиринге база Арат шөлүнге, № 40 мага-зин чанынга видео-хайгаарал тургузулганы салырынга 2 млн. рубль чарыгдатынган.

Капитал тудуг талазы-биле алыр болза, Кызыл хоорайга 50 орунуг түр када хоругдаар изолятор тудуунга дээш үндүргөн 20 млн. рубльдин 15,8-и шынгээттинген, азы тудугнун 80 хуузу туттунган болуп турар. Хоорайның иштики херектер килдизинин чанында немелде тудуг база ол-ла хире туттунган. Ол тудугга дээш планнаттынган 15,9 млн. рубльдин 12,6-ы шынгээттинген.

ИХЯ-ның ажыл-чорудулгазын хандыра-биле тылда ажыл болур-чогууру-биле чоруп турар деп түннел болур.

Ольга МАРКОВА,
ИХЯ-ның ТР талазы-биле парлалга албаны.

ДӨРТ КУДУМЧУГА ЧАА АТТАР

Кызыл хоорайның Төлээлекчилер ралының ээлчеглиг 34-кү сессия-ыга хүлээп алганы найысылалдың рт кудумчузунга чаа аттарны тыпсыр-ан шитпири октябрь 17-ден эгелеп шүтүг болуп эгелзэн.

Найысылалдың чөөн талазында үстүкү а чоогунда ол кудумчуларны Сереневич Күжүгет аттыг, Ипподром, Эзир-болгаш Хадынныг (Березовая) деп. Ону бадылаан комиссияның кежигүн-—Кызыл хоорайның Төлээлекчилер-ының депутаттары боттарының хүлээл-ак сеткилди-биле күүседип, шыңгы

шилелгени кылган. Кудумчу бүрүзүгө чүге ол атты тыпсып турары тускай бадыткалдыг: Ипподром кудумчузун аът чарыштырар ипподром чанында боорга ынаар адаан. Ха-дынның кудумчузунга атты ында өзүп турар хадыннар атты берген. Оон чанында бир бичии ат чок турган кудумчуга ат-сураглыг Эзир-Караның адын тывыскан. Дөрт дугаар кудумчуну Кызыл хоорайның баштайгы мэри чораан Серен Аралаевич Күжүгеттин ады-биле адаан.

Төлээлекчилер хуралының парлалга албаны.

ТЫВА—ЯПОНИЯ:

Интерпол харылзаазы

Интерпол — чурттар аразының эрге-хоойлу организацияларының кем-херек үүлгедиишкнинеринге удур кады ажылдажылгазын хандырып турар организация.

Бо интернационалчы албан черинин Россия кезээ 1990 чылда тургустунган болгаш ол Иштики херектер яамызының тургузуунга хамааржыр. 2000 чылда Тыва Республика талазы-биле ИХЯ-да бот-тус-кайлаң салбыр — Интерполда төпчүтүнгөн национал бөлүүнүн бюрору тургустунган. Оон ажылдакчылары Интерполдун кирип турар 188 чурттар-биле кады ажылдажылганы чорудуп турар. Эң-не идепкейжи кады ажылдажылганы чорудуп турар чурттар дээр, Моол, Кыдат Улус Республикасы, Япония, Украина,Беларусия, Казахстан, Узбекистан, Таджикистан, Кипр, Германия,

Болгария болгаш Израиль.

Эртип турар чылдың дургузунда Интер-полдун төпчүтүнгөн национал бөлүүнүн бюрорунга 207 чагыг кирген. Чаңгыс чижек, кем-херек үүлгедиишкнинге каразыттырып турган автотранспортка хамаарыштыр Японияже ТР-ден делегн чоруткан турган. Японияның Интерпол кежигүнү эрге-хоойлу органындан ол автотранспортка хама-арыштыр херек документиленниң харыызы чедип келген. Ол документилен республикада истелгеде чоруп турар кем-херекти бадыткаарынга дуза болган.

Бо хуннерде Интерполдун ТНБ-нің бөлүүн дамчыштыр 4 кижини истеп сүрүп турар. Олар кайы-даа күрүнегге туттурар бол-за, Россия Федерациязынче кеземче хер-ээниң шиткелин үндүрери-биле эгиттирер.

ТР-нің Интерполдун ТНБ бөлүү.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЭРТКЕН

2011 чылдың октябрь 18-20 хун-неринде Кызыл хоорайга Тыва Рес-публикада оперативтиг штабтың удур-тулгазы-биле терроризм болдурбазы-ның талазы-биле тактиктиг өөредил-геи болуп эрткен.

«Тыва Республиканың гигиена болгаш эпидемиология төвү» айылдыг бактерия-ларлыг черге федералдыг болгаш тус черниң девискээр күүсекчи эрге-чагырга органнары-ның, күш болгаш чепсек-херекселдеринин ажылгалының киржилгеи-биле терроризмге удур өөредилгени эрттирген. Үш дүн-хүнүн дургузунда удурланыкчыларны тудуп хоругдаарының талазы-биле салдынган сорулга күүсеттинген — хоралыг частыр бүдүмелдерни ажылгаар дээн террористерни узуткаан. Өөредилгеде федералдыг күүсекчи эрге-чагырга органнарының девискээр органнарының 400 ажыг ажылдакчылары



киришкен. Өөредилгениң киржикчилеринин хөделиишкнинерин оперативтиг штаб эки деп үнелзэн.

ТР талазы-биле ИХЯ-ның болгаш ФАЧЧА-ның эргелелин парлалга албаны.

Чагаалар аразындан



ХҮЛЭЭЛГЕМНИ ЭРТТИР КҮҮСЕДИПКЕШ...

Сөөлгү үеде назы-харым аайы-биле чоок улузум болгаш кады төрөөннерим аразында улуг угбазы кылдыр санадып чоруур-даа болзумза, амыдыралдың чамдык айтырыгларын шиитпирлээринге мээң үнүм ийиги болгаш дараазында чергенинде турар. Ону шупту улус билер, ол дээш кым-даа хорадавас, хомудавас, чүге дээрге ажил-амыдырал аайы-биле (хоорайда, кожуунда) чурттап турар байдалымыс ындыг.

Амыдыралга дески чүве турар эвес. Ада-иевис назылап кырааш база кады төрөөннеривис улуглары янзы-бүрү чылдагааннар ужундан эрте-ле улуг уйгузун удуй бергенер. Шак мындыг чылдагаан-биле улуг угба, честевистиң хөй санныг ажы-төлү, хоойлу езугаар, хеймер кыс дунмавыс биле күдээвистиң азырал-хайгааралыг келген. Шак мындыг улуг харысалганы олар боттарының кызымаа-биле болгаш улуг бүзүрел-биле ийи бодунга алганнар. Оон бээр он ажыг чылдар эрткен, сүт-хөлчүлөр ону эки билер.

Дунмавыс биле күдээвис, шынап-ла харын, мактавас мен, кайызы-даа кайгамчыктыг онза бүдүштүг, эш-өөрүңге болгаш чонунга хүндүткелдиг, кончуг-даа ажылчын, кежээ, амыдыралчы, кижизиг уруглар чүве. Олар күрүне ажылын кылбышаан, боттарының хууда малын малдап, хөй ажы-төлүн төлөптүг кижилер болзун дээш ажил-агыйга болгаш чараш аажы-чаңга кижизи-

дип, эртем-билигге чедирип чоруур, дыка-ла сагыш чоаачал ада-ие-ле болгай. Амгы үеде ажы-төлүнүң улуглары боттарының шаа-биле эртем-билигиге, ажил-агыйлыг чурттап турар болгаш бичилери — ийи оол, бир кыс Тываның күрүне университетинде аңгы-аңгы мергелдерде өөренип турарлар.

Чон караа көскү болгай. Чоокта чаа ол ада-иениң белеткели-биле, удуртулгазы болгаш башкарылгазы-биле уругларның эң улуу болур, кожуун төвүндө күш-культура башкызы болуп ажилдап турар оглунуң кончуг-даа чараш, чурумнуг болгаш бай-байлак шайлалгазын организастан эрттирдис. Амгы үеде куда-дой эрттирери нарын айтырыгларның бирээзи-ле болгай. Бо улуг үүлехеректи эки шынарлыг кылдыр эрттирер дээш аш-чемниң бүгү-ле дээжизин, чаш ажы-төлдүг аныяктарның чурттаар бажың-балгадын соок кыш дүшпээнде тудуп кылыр болгаш ооң иштики,

даштыкы септелгезин кылып доозар дээш, ол дунмам биле күдээмниң кайы хире уйгу-чыдын чок белеткенгенин чүгле кады-кожа чурттап чоруур эш-өөрү, төрөл чону болгаш кудаларымыс билер.

Черле ынчаш хөй улус дүгделиг, мындагы алаарга чугааның утказын билишпейн баар, ынчангаш албан бир-ле частырыглар үнүп келир боор чүве-дир ийин. Мында чугааның утказын бодумга хамаарыштырып олурарым бо. Ак сүт биле кадыктыг келин хүлээп алыр хүлээлгемни күүседип кааш, хөй-биле кады хөлэээр дээш, башкарыкчының сөзүн таптыг дыңнап, билеп албайн, ада-иениң кылыр ужурлуг ролун күүседип, чон мурнунга үнүп келгеним дээш эгенип, эпчок чүүлү кылганымга бурумну минтип олур мен.

Чүү-даа чүве езу-чаңчылдыг болур болгай. Улуг дузаны кадарыңга киржир, ынчалза-даа ада-иениң болгаш төл кудаларың аразыңга кылыр дээш тургузуп каан сценарийниң программасыңа киришпес ужурлуг турган мен. Ам канчаар, мурнувуста ам-даа амыдыралдың делгем оруунче үдеп, бут кырыңга тургусчуп, өглөп-баштаар ажы-төлдериң хөй болгай дээрзин дем-деглээш, частырыгдан өөренир дээни-биле мону бижидим.

Чимисмаа МОНГУШ.

Кызыл хоорай.

Чагып сургап, өстүрүп каан
Чалыы, чараш авайым сен.

Авайым сээң шырай арның
Аныяксыг, эргим, чараш.
Өртемчейде сеңээ деңнээр
Өске чүү-даа тыппас-тыр мен.

Алдын хүнүм херели дег, чайынналган,
Айдың айым чырыы ышкаш чайырланган,
Аас-кежим, өөрүшкүм үндезини
Авайым сен, Бурганым сен, эргим авай!

Хүндүткел-биле,

Айдыс ООРЖАК.

Владивосток хоорай.

Солдат оглундан чагаа

Бо хүнде Оожум океан эринде шериг хүлээлгем эрттирип турар мен. Авамның төрүттүнгөн хүнүн таварыштыр байыр чедирип, каш одуруумну «Шын» солунуң арныңга чырыдып бээрин улуу-биле диледим.

Ырак черде төрөөн суурумда
Ынак авам хүлүмзүрүүн
Орай кежээ, эртен эрте
Оруп алгаш, сактып кээр мен.

Олут орбайн, дүне-хүндүс
Оолдарың кижизидип,



Чингис СААЯНЫҢ «Төрөөн Тывам даглары» деп фотозтюд.

Чүдүкчү чонувуска!

Ыдыктыг XIV Далай-Лама башкывыстың өөредиг номналарды декабрь 5-тен 10-га чедир, 19-тан 21-ге чедир база келир чылдың январь 1-ден 10-га чедир Индияга болур, күзелдиг кижилер дараазында телефоннарже долгаааш, сүмележил болур: 8-923-266-84-76; 8-913-342-42-48.



«УЛУГ-ХЕМНИ» номчу

Тываның улуг-даа, аныяк-даа чогаалчыларының чогаалдары республикада чаңгыс чечен чогаал журналы ХЕМДЕ.

«УЛУГ-ХЕМНИ» чагыдып алыңар!

«УЛУГ-ХЕМНИ» номчуңар!

«УЛУГ-ХЕМНИ» парладыңар!

Тираж силерге чедишпейн барып болур. Чагыдып далажыңар!

Чагыдылга почта салбырларында.

ШКОЛАВЫС 70 ХАРЛААР

Чеден кыштар,
Чеден айлар
Чергелештир
шуужуп эрткен.
Школавыс 70 чылы
Чедип келди,
уткуулуңар!



Барыын-Хемчик кожуунуң Шекпээр школының республикада аңгы-аңгы булуңнарында ажилдап-чурттап чоруур дооз школының 70 чыл оюнче чаладывыс.

Болур чери: Барыын-Хемчик кожуун, Шекпээр Октябрьская кудумчузу, бажың №3, ноябрь 3-те.

Хүндүткел-биле, школа ко.

ТӨРЕЛДЕРИМ, ДУЗАЛАП КӨРҮ

Ада-иениң төөгүзү — «Алдын фонд» деп ном бижир Авамны Нава-Сүрүң Балдаңовна Монгуш дээр, Бора-Хөл чурт Базыр-оол Чедерекевич Монгуш, Бажың-Алаак чурттуг.

Авамның кады төрөөннерин четчелеп чадап турган төрөөннериң уругларын 8-923-389-88-87 дугаарлыг телефоннар азы меңээ кээп ужуражырын диледим.

Адресим: чоокку Каа-Хем, Көк-Тейская кудумчузу Газельдер 15, 7а, 7.

Сарыг-оол

СОЛУЛГАЗЫ БОТТАНМА

Дөрт киллограмм хире гашишти садып-саарарын оралдажып турган хамаатыга хамаарыштыр кеземче херезин Тыва Республиканың прокуратуразы судче кириген.

2010 чылдың март 5-те Мерген-оол Тамдын деп хамааты Хакасия Республиканың Черногорск хоорайга танывазы бир кижиле аңаа наркотиктиг бүдүмелдер савдар кылдыр дугурушкан. Бодунуң үүлгедикчи херезин уламчылаары-биле ол Чаа-Хөлдүн чамдык чурт-

такчыларындан гаши садып алгаш, 2011 чылта Ак-Довурак хоорайыштыр Хакасияже чыгып барган. Ынчалза-даа ооң кини боттанмаан. стационар пунктузунга арып чорааны наркотик мелдерин наркоконтрольниң ажилдакчылар тыппаннар.

Владислав Тыва Республиканың прокуратуразының килдиги.

Тыва Республиканың күрүнениң «Тыва Республиканың эрге-чагыргазының күүсекчи болгаш хоойлужудулга органы ажил-агый эргелели» автономнуг албан чериниң коллегия бажың Лолита Очур-ооловна Донгакка ооң кады төрөөнүң

Надежда Очур-ооловна МОНГУШТУҢ

элекке мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыдылалын илереткен. Ко



ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторлар—2-19-87, тел. факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия—2-17-91, e-mail: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

КИЛДИСТЕР: нийтирил-политиктиг килдистер—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажил-агый, очулга — 2-03-87, үлөттүр — 2-40-77. Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 7000. Чагыг 124. Номериң парлагаже дужаганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 17.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО "Тыва Республика" Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИК 070700337 Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаа регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдан бээр үзүп турар.

Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 3173 ТР-ниң «Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин-1).

Солунда парлагынган материалдарның авторларының бодалдыгын туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыңан саннары бо даа фактылары, дыңнадыгылары дээш авторлар боттары харыылаар.